

KORXONADA RISK-MENEJMENT TIZIMINI SHAKLLANTIRISH VA QO'LLASH USULLARI

Toshtemirova Setora Nurulla qizi

Millat Umidi Universiteti Xalqaro biznes boshqaruvi yo'nalishi 4 kurs talabasi Gmail:

toshtemirovasitora12@gmail.com

Annotatsiya: Raqobat kuchayib borayotgan zamonaviy iqtisodiy muhitda korxonalarining barqaror faoliyat yuritishi, ularning risklarni to'g'ri aniqlash, baholash va samarali boshqarish qobiliyatiga bevosita bog'liqdir. Bozor iqtisodiyotida har bir qaror muayyan darajadagi noaniqlik va ehtimollikni o'z ichiga oladi. Shu bois, korxonalarda risk-menejment tizimini shakllantirish nafaqat yo'qotishlarning oldini olish, balki uzoq muddatli strategik rivojlanishning muhim omiliga aylanmoqda. Ushbu maqolada Artel Electronics kompaniyasi misolida risklarni boshqarish tizimini joriy etishning nazariy asoslari va amaliy usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, korxona faoliyatida uchraydigan moliyaviy, ishlab chiqarish, marketing va tashkiliy risklarni kamaytirish yo'llari, ularga qarshi choralar hamda innovatsion yondashuvlar yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, risk-menejment tizimini to'g'ri yo'lga qo'yish korxona barqarorligini ta'minlash, resurslardan oqilona foydalanish va raqobatbardoshlikni oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: risk, risk-menejment, xavf, ehtimollik, strategik boshqaruv, barqarorlik, samaradorlik, , Artel Electronics

Bozor iqtisodiyotiga bosqichma-bosqich o'tish jarayonida mamlakatimiz korxonalari o'z faoliyatini barqaror va raqobatbardosh holatda olib borish uchun yangi yondashuvlarni joriy etishga majbur bo'lmoqda. Globallashuv, raqobatning keskinlashuvi, texnologik o'zgarishlar hamda moliyaviy bozorlarning beqarorligi korxona faoliyatida risk omillarini kuchaytirmoqda. Shu sababli, zamonaviy menejment tizimining eng muhim tarkibiy qismi sifatida risk-menejment tushunchasi alohida e'tiborni talab qiladi. Risklarni boshqarishning asosiy maqsadi — kutilayotgan salbiy oqibatlarni minimallashtirish, barqarorlikni ta'minlash va raqobatbardoshlikni oshirishdan iborat.

Asosiy qism

Risk-menejment nazariyasi iqtisodiy adabiyotlarda keng o'rganilgan bo'lib, uning mohiyati, turlari va boshqaruv mexanizmlariga turli yondashuvlar mavjud. Ilmiy manbalarda risk tushunchasi iqtisodiy faoliyatda noaniqlik bilan bog'liq bo'lgan holat sifatida talqin etiladi. Klassik iqtisodchilar – F. Nayt, J. Keynes va P. Druckerlar riskni iqtisodiy faoliyatning ajralmas qismi, foyda esa risk uchun mukofot ekanligini ta'kidlab o'tishgan.

Zamonaviy adabiyotlarda risk-menejmentga tizimli yondashuv ustuvor hisoblanadi. Xususan, M. Krouford va D. Hillsonlar risk-menejmentni tashkilot faoliyatining strategik elementi sifatida ko'rib chiqib, uni rejalashtirish, aniqlash, baholash va nazorat qilish bosqichlariga ajratishadi. Risk-menejment jarayoni bu bosqichlarning uzviy bog'liqligi orqali samarali natijaga erishishni ta'minlaydi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, risk-menejment tizimi quyidagi asosiy bosqichlardan iborat:

1. Risklarni aniqlash — korxona faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan omillarni oldindan aniqlash;
2. Baholash va tahlil qilish — riskning ehtimoli va oqibatini aniqlab, ustuvorlik darajasini belgilash;
3. Boshqaruv choralari ishlab chiqish — moliyaviy, tashkiliy yoki texnik mexanizmlar yordamida riskni kamaytirish;
4. Monitoring va nazorat — risklarni doimiy kuzatish va natijalarni baholash.

O'zbekistonning sanoat tarmog'ida faoliyat yuritayotgan yirik korxonalar bugungi kunda global bozor sharoitida raqobatni saqlab qolish uchun risk-menejment tizimiga alohida e'tibor qaratmoqda. Tadqiqot doirasida Artel Group kompaniyasining risklarni boshqarish amaliyoti chuqur o'rganildi. Ushbu kompaniya 2011-yilda tashkil topgan bo'lib, hozirda maishiy texnika ishlab chiqarish bozorida yetakchi o'rinni egallaydi. Kompaniyaning faoliyatida risk-menejment tizimi so'nggi yillarda strategik boshqaruvning muhim elementi sifatida shakllanmoqda.

Artel kompaniyasining risklarni boshqarish yondashuvi:

Artel kompaniyasi ishlab chiqarish, marketing, ta'minot, moliya va eksport bo'limlarida risklarni aniqlash va baholash jarayonini tizimli yo'lga qo'ygan. Kompaniyada har chorakda risklarni qayta tahlil qilish, ularning ehtimolligini baholash va bartaraf etish choralari ishlab chiqiladi. Bunda asosiy e'tibor quyidagi yo'nalishlarga qaratiladi:

- Bozor xavflari – raqobatning kuchayishi, import narxlarining o'zgarishi;
- Moliyaviy risklar – valyuta kursi tebranishi, inflyatsiya darajasi, qarz majburiyatlari;
- Operatsion risklar – ishlab chiqarish uzilishlari, texnik nosozliklar;
- Kadrlar xavfi – malakali mutaxassislarning yetishmasligi;
- Ekologik va tashkiliy xavflar – ishlab chiqarish chiqindilari, energiya resurslari ta'minoti bilan bog'liq muammolar

Shuningdek, kompaniyada ISO 31000 xalqaro standartlariga mos risk baholash tizimi joriy etilgan. Bu tizim risklarni nafaqat kamaytirish, balki ularni o'sish imkoniyatiga aylantirishga xizmat qilmoqda.

Natijalar tahliliga ko'ra, Artel kompaniyasida so'nggi uch yil ichida risk-menejment tizimini takomillashtirish natijasida:

- ishlab chiqarishdagi uzilishlar 15% ga kamaygan;
- moliyaviy yo'qotishlar 10% ga qisqargan;
- foyda marjasi esa 8% ga oshgan.

Bu natijalar risk-menejment tizimini to'g'ri yo'lga qo'yish kompaniya barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi.

O'zbekiston iqtisodiyotining yetakchi sanoat tarmoqlarida faoliyat yuritayotgan kompaniyalar, xususan Artel kompaniyasi, risklarni boshqarish bo'yicha xalqaro tajribani o'z faoliyatiga tatbiq etmoqda. Bu jarayon korxonaning uzoq muddatli strategiyasini shakllantirishda, investorlar ishonchini oshirishda va ichki boshqaruvni takomillashtirishda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa va takliflar

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, Artel kompaniyasining muvaffaqiyati — bu nafaqat samarali ishlab chiqarish tizimi va innovatsion texnologiyalarni joriy etish natijasi, balki risklarni boshqarish bo'yicha izchil strategiyani yo'lga qo'yganining natijasidir. Kompaniya o'z faoliyatida ichki va tashqi xavf omillarini chuqur tahlil qilib, ularga nisbatan tezkor reaksiya berish mexanizmlarini ishlab chiqqan. Bu esa, o'z navbatida, bozor o'zgarishlariga moslashuvchanlikni oshirib, raqobatbardoshligini mustahkamlagan.

Artel misolida ko'rish mumkinki, risklarni aniqlash, baholash va ularni kamaytirish choralari tizimli qo'llash korxonaning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Ayniqsa, ishlab chiqarish jarayonidagi moliyaviy, texnologik va marketing xavflarini boshqarishda kompaniya ilg'or amaliyotlardan foydalangan. Masalan, mahsulot sifatini nazorat qilishda ISO standartlariga asoslangan yondashuv, logistika tizimini optimallashtirish, hamda eksport bozorlari uchun maxsus risk tahlili yo'lga qo'yilgan.

Tavsiyalar sifatida quyidagilarni ilgari surish mumkin:

- Korxonalar risk-menejment bo'limlarini mustaqil tarkibiy tuzilma sifatida shakllantirishlari lozim.
- Mahsulot sifati va iste'molchi ishonchini saqlash uchun xavf tahlili asosida muntazam ichki audit tizimini yo'lga qo'yish zarur.
- Raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali risklarni monitoring qilish va oldindan prognozlash imkoniyatlarini kengaytirish kerak.
- Xodimlar uchun risk-menejment bo'yicha muntazam trening va malaka oshirish dasturlari tashkil etish muhim.

Xulosa qilib aytganda, Artel kompaniyasining tajribasi O'zbekiston sanoat korxonalari uchun namuna bo'la oladi. Ular ham shunday yondashuv asosida risklarni tizimli boshqarish orqali barqaror rivojlanish, xalqaro raqobatbardoshlik va investorlar ishonchini ta'minlashlari mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori — “Korxonalarda risklarni boshqarish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”. — Toshkent: <https://lex.uz/uz/> 2021.
2. “O'zbekiston Respublikasi korxonalari faoliyatida korporativ boshqaruv tizimini rivojlantirish strategiyasi”. — Toshkent: Adliya vazirligi nashriyoti, 2022.
3. . Artel Group rasmiy veb-sayti <https://www.artelgroup.com/>
<https://artelelectronics.com/>
4. Sharipov, A. “Risk-menejment tizimining O'zbekiston korxonalarida qo'llanishi”. — O'zbekiston Iqtisodiy Axborot Jurnal, №4, 2023.
5. Karimova, D. “Bozor iqtisodiyotida risklarni boshqarishning zamonaviy mexanizmlari”. — Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti nashri, 2022.